

استاد ESTAD

ESKİ TÜRK EDEBİYATI ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

[Journal Of Old Turkish Literature Researches]

Prof. Dr. Abdulkerim Abdulkadiroğlu Armağanı

E-ISSN: 2651-3013

Cilt: 5 Sayı: 3 Aralık 2022

ss. 1554-1570

Makalenin Geliş
Tarihi

30/11/2022

Makalenin
Kabul Tarihi

26/12/2022

Yayın Tarihi

31/12/2022

TEVFİK FİKRET'İN ŞİİRLERİNDE GÜNEŞ İMGESİ

Seher ERDOĞAN ÇELTİK*

ÖZET

Tabiat; insanı çevreleyen, saran bir mekândır. İnsanoğlu, hayat sahnesine çıktığı günden beri tabiatla sıkı bir ilişki içerisinde olmuştur. İnsan-tabiat ilişkisi edebî eserlerde de çeşitli şekillerde çokça yer almıştır. Edebiyat-ı Cedîde topluluğuna mensup olan Tevfik Fikret'in şiirlerinde tabiatın tablo şeklinde sık sık karşımıza çıktığı görülür. Fikret'in tablolaşan şiirlerinde güneş imgesi manzaranın bir parçası olarak dikkat çeker.

Tevfik Fikret, Rübâb-ı Şikeste'de güneşi; âfitâb, güneş, hurşid, mihr ve şems gibi eşanlamli kelimelerle birlikte kullanır. Bu kelimelerle bir anlam ve imaj dünyası oluşturan şair, güneşi kimi zaman reel bir tabiat tablosu içerisinde değerlendirir kimi zaman da ona duygularıyla bakar. Fikret'in şiirlerinde güneş; genellikle hüznün, karamsarlık, ölüm, umut ve mutluluk gibi birbirine zıt duygu durumlarını çağrıştırır. Şair, güneş imgesini somut benzetmeler yanında hürriyet gibi soyut kavramların simgesi olarak da kullanır. Gün doğumunun tablolaştırıldığı şiirlerde güneşi bir kadın olarak algılayan şair; gün batışını ölüm, hüznün gibi duygularla ilişkilendirir. Bazen de bereketi sebebiyle, yaşamın kaynağı olarak kabul eder. Tevfik Fikret şiirlerinde güneşi mekânın içindeki görünümü ve algılanışı ile verirken mevsimsel görünümüyle de ele alır.

* Dr. Öğretim Üyesi, Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi ABD., sehererdogan@gazi.edu.tr ORCID ID: 0000-0002-9686-6524

Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları Dergisi [ESTAD]

Prof. Dr. Abdulkerim Abdulkadiroğlu Armağanı

Cilt: 5 Sayı: 3 Aralık 2022 ss. 1554-1570

Bu çalışmada âfitâb, güneş, hurşid, mihr ve şems gibi eşanlamlarıyla birlikte kullanılan güneş imgesi, Tevfik Fikret'in güneş çevresinde oluşturduğu anlam ve imaj dünyası ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tevfik Fikret, Edebiyât-ı Cedîde, güneş, tabiat, imge.

THE IMAGE OF THE SUN IN TEVFIK FIKRET'S POEMS

ABSTRACT

Nature; it is a space that surrounds people. Mankind has been in a close relationship with nature since the day it appeared on the stage of life. The human-nature relationship has also taken place in various forms in literary works. In the poems of Tevfik Fikret, who is a member of the Edebiyât-ı Cedîde community, it is seen that nature often appears as a painting, a landscape. In Fikret's paintings, the image of the sun draws attention as a part of the landscape.

Tevfik Fikret the sun in Rübâb-ı Şikeste; use it together with synonymous words such as âfitâb, hurşid, mihr and şems. The poet, who creates a world of meaning and image with these words, sometimes evaluates the sun in a real picture of nature and sometimes looks at it with his feelings. The sun in Fikret's poems; it often evokes opposing emotional states such as sadness, pessimism, death, hope, and happiness. The poet uses the sun image as a symbol of abstract concepts such as freedom as well as concrete metaphors. The poet who perceives the sun as a woman in the poems in which the sunrise is depicted; associates the sunset with emotions such as death and sadness. Sometimes, due to its abundance, it accepts it as the source of life. While Tevfik Fikret gives the sun with its appearance and perception in the space in his poems, he also deals with its seasonal appearances.

In this study, the sun image used with synonyms such as afitap, sun, hurşid, mihr and şems, the meaning and image world created by Tevfik Fikret around the sun has been tried to be revealed.

Keywords: Tevfik Fikret, Edebiyât-ı Cedîde, sun, nature, image.

Giriş

Güneş, insanoğlu için öteden beri bir bilinmezlik ve kutsiyet arz eder. İlk insanlar güneşin ve ayın hareketlerinden yola çıkarak yaşamlarını düzenlemişlerdir. Kutsal metinlerde de güneşin insan yaşamı ve Tanrı tasavvuruyla özdeşleştirildiği görülür. Örneğin Hz. İbrahim güneşi doğarken görünce: "Rabbim budur, bu hepsinden büyük" demişti (KK, 6/165). Edebî metin bağlamında güneş çoğunlukla hükümdarı temsil eder. Divan şiirindeki mazmun dünyası çerçevesinde güneş, görünürde sevgiliyi, özünde ise

hükümdarı simgeler (Tanpınar 1997: 6, 7). Edebiyat-ı Cedide topluluğu içerisinde yer alan Tefvik Fikret'in şiirlerinde klasik Türk edebiyatında saray istiaresi çerçevesinde düşünülen ve hükümdarı temsil eden güneşin dünyevileştiği, tablolaştığı, farklı sembol ve imajlarla bir anlam dünyası oluşturduğu görülür.

Tefvik Fikret; güneş yanında âfitâb, güneş, hurşid, mihr ve şems kelimelerini de kullanarak bir imaj ve anlam dünyası kurmuştur. Güneşin daha çok tabiat tasviri şeklinde görüldüğü Fikret'in şiirlerinde çizilen levhalar; onun tabiat karşısındaki tavrını göstermesi açısından önemlidir. Tabloya dönüşen tabiatın arkasında Tefvik Fikret'in benimsediği edebî anlayışın yanında resimle alakasının da izleri sürülür. Tabiatı vazgeçilmez bir ilham kaynağı olarak gören şair, güneşi edebî zevkle birleştirerek semavî bir armoni yakalamak ister (Okay 1990: 138, 139). Tefvik Fikret'in tabiata bakışı ve onu renkli tablolar hâlinde dile getirmesinde Parnasizmin de etkisi kayda değerdir.

Tefvik Fikret; duygularını tabiat tasvirlerine aksettirir, gördüğü manzaraya duygu durumuna göre bazen karamsar bazen umutla bakar. Mevsim, günün saatleri, gelecek gibi zamansal bağlamda ele alınan güneş; hüznün, ölüm, karamsarlık gibi duygular yanında umut, mutluluk gibi hisleri de temsil eder. Karamsarlık duygusu, o dönem sanatkarlarını etkileyen, Batı edebiyatından gelen bir melankoli/bedbinlik tesiriyle açıklanabilir (Akay 1998: 151).¹ Yaşanılan dönemin ve çevrenin de bedbinlik üzerinde etkisinden söz edilebilir (Kaplan 1998: 56). *Rübâb-ı Şikeste*'de mekâna sıkışan şairin güneş imgesi etrafında oluşturduğu anlam dünyası ile hissettiği kötü duygulardan kurtulma çabası gözlenir.

Bu çalışmada *Rübâb-ı Şikeste*'de güneşle birlikte yukarıda sıralanan eşanlamlı kelimeler ve bunlar etrafında oluşturulan anlam ve imaj dünyası tespit edilecektir. Bu tespitlerden hareketle Tefvik Fikret için güneşin ne ifade ettiği ve şairin onu nasıl kullanıldığı ortaya çıkarılacaktır.

Âfitâb

Farsçadan dilimize giren ve “güneş” mecazen “pek güzel” “çok güzel yüz” anlamlarına gelen “âfitâb” kelimesi *Rübâb-ı Şikeste*'de üç yerde geçer.

¹ Tefvik Fikret'in şiirlerinde melankoli, hüznün, elem gibi duygular üzerine ayrıntılı bilgi için bkz. Karabulut, 2015, Erdoğan Çeltik, 2022.

Bir Tablo'da güneşin batışı; kanlı kefenle mezara inen bir insan gibi düşünülmüştür. "Bîçâre bir ümit/ çaresiz bir ümit" "bî-çâre (güneş), bir ümit ile" imajı üzerinde biraz düşünmek gerekir: Ümit nasıl çaresiz olur; ümit, zaten çaresizlik karşısında ümitsizliği hayalen yok etme fikri üzerine inşa edilmez mi? Bu durumda ümit, neden çaresiz sıfatıyla nitelenmiştir? Bu soruların cevabı, şairin kurmak istediği çağrışım dünyasının ipuçlarını verir. Burada güneşin batışının kaçınılmazlığı ile şairin hisleri arasında kurulan bağlantı dikkat çeker. Güneş, ıstırabının perişanlığı içerisinde yerinden kalkarak hareket etmeye çalışan; ancak yolun kenarına düşen bir insan gibi tahayyül edilmiştir:

"Akşamdı, karşı dağların üstünden âfitâb

Hûnîn kefenleriyle inerken mezârına,

Bî-çâre bir ümit ile makhûr-ı ıztırâb,

Davrandı, sonra düştü yolun bir kenârına." (*Bir Tablo*, s. 639)

Haluk'un Sesi'nde Tevfik Fikret'in yaşam döngüsüyle mevsimler arasında bağlantı kurduğu görülür. Şiirin başında Haluk'un sesinin gençliği simgelediği ve bu sesin şairde bahar mevsimini çağrıştırdığı fark edilir. İkinci bölümde kış mevsiminden söz edilirken yağın kar taneleri şair için sevinç kaynağı olur; çünkü onlar güneşin sıcaklığıyla eriyerek akarken toprağı bereketlendirmektedir. Bu bereketle bahar gelip her yer çiçeklerle kaplanır. Burada "tef-i hayât-bahş-ı âfitâb" anlam öbeğiyle tabiat ve canlılar için güneşin hayat kaynağı olmasına dikkat çekilir. Mevsim geçişleriyle tabiat manzarasının karşımıza çıktığı şiirde güneş, canlılığı sembolize eder. Bu sebeple şair için kış mevsimi, karların yağışı karşısında karamsarlığı değil; baharı hazırlayan bir unsur olarak neşe kaynağıdır:

"Evet, şu berf-dâneler,

Neşâtıma bahâneler,

Tef-i hayât-bahş-ı âfitâba karşı bî-sebât,

Erir, akar; onunla reşha-yâb-ı feyz olur türâb;

O feyz ile bahâr olur,

Zemîn şükûfe-zâr olur." (*Hakûk'un Sesi*, s. 472)

Gün doğumu esnasında tabiatın durumuna tanıklık eden Tevfik Fikret, *Subh-ı Baharân* adlı şiirinde sisle kaplı gökyüzünü güneş gibi parlak yüzlü birisinin yüz örtüsü gibi düşünmüştür. Güneş sanki al yanaklı bir kadın; sis de onun örtüsüdür. Lale renkli şafağın ışığı/rengi sevgilinin örtülü yüzünün ışığı gibi

etrafı aydınlatır. Burada gün doğumu sırasındaki renkle lale arasında kurulan benzerlik ilgisi dikkat çeker:

"Bir âfitâb-ruhun bürka-ı cemâli gibi

Hafif bir sise hep kâinât müstağrak;

O zî-nikâb-ı cemâlin fûrûğ-i âli gibi

Nigeh-fürûz idi envâr-ı lâle-reng-i şafak." (*Subh-ı Baharân*, s. 604)

Güneş

Süha ve Pervin'de bulutlu geçen birkaç günün sonunda ortaya çıkan güneşin Pervin'i mutlu ettiği görülür. Hayal ve hakikat çatışması üzerine kurulan şiirin bu bölümünde güneş hakikatteki görüntüsüyle karşımıza çıkar:

"-Müjde!

Bulutlar ayrılıyor... Of, neydi kaç gündür

Güneş görünmedi hiç." (*Sühâ ve Pervîn*, s. 318)

Bir korulukta dolaşan iki sevgilinin anlatıldığı aynı şiirde Süha'nın tabiata bakışı dikkat çekicidir. O; ağaçları solgun, kederli insanlar gibi görür. Ağaçların titreyen gölgesinde sevdiğiyle yüzü örtülü birer hayalet gibi gezip dolaşmak ister. Bu esnada güneş batmaktadır. Şiirin bu bölümü güneşin batmak üzere olduğu, etrafın akşam kızılığına büründüğü bir vakitte tabiattaki değişim Süha'nın gözünden anlatılır. Güneşin son ışıklarının ağaçlardaki yansımaları, gölgenin titreyişi gibi düşünen Süha, akşam vakti etrafı saran puslu havayı da sanki sevdiğiyle kendisini setreden bir örtü gibi görür ve bu hâli örtüye bürünüp gezen hayaletler gibi tasavvur eder.

Şiirin devamında güneşin batışıyla değişen tabiat manzarası karşımıza çıkar. Batan güneş sanki sessizlik içinde fısıldaşan iki siyah serviye bir ölüm sarılığı vermektedir. Gün batımıyla tabiatta görülen sarı renk, Süha'ya ölümü hatırlatır:

"Sizinle ben o mükedder, o solgun eşcârın

Adım adım uzanan ra'se-i zılâlinde

Birer hayâlet-i pûşide-çehre hâlinde

Gezip dolaşmalıyız; nâgehân bu esnâda

Güneş gurûb ederek, tâ uzakta, tenhâda

Fısıldaşan iki serv-i siyâha son lemeât

Sükûn içinde verirken bir isfirâr-ı memât," (*Sühâ ve Pervîn*, s. 320-321)

Seza şiirinde güneş, uykudan yeni uyanmış bir insan gibi düşünülür. Pamuğa benzeyen bulutlar, uykudan uyanan bu kişinin yatağını çağrıştırmaktadır. Mahmur bakışlı güneş, pamuk yatağında dinlenen bir insan gibidir:

"Güneş, tulû'a henüz başlamış kadar mahmûr,
Pamuk bulutların üstünde eyliyordu huzûr;" (Sezâ, s. 334)

Şiir yazdığı sırada hissettiklerinden bahseden şair, şiirin bu bölümünde fikri, sakin bir deniz üzerinde uçuşan hevesli böceklerle benzetir. Şiirinin feryadı uçan gizli bir dalganın en rahat sesini verir. Yine bir tabiat manzarasının karşımıza çıktığı şiirde sakin, güneşli bir günde durgun denizin üstünde dolaşan böceklerin, denizin dalgalarının durumuyla şiir yazmaya çalışan şairin fikri arasında bağlantı kurmaya çalıştığı görülür. Burada dikkati çeken bir diğer husus, şairin ünlü ve süreksiz sessizleri sık kullanarak denizin ve dalgaların sesini okuyucuya işittirmek istemesidir:

"Güneşli sath-ı sükûn-perverinde bir havzın
Uçan hevâm-ı heves-kârı andırır fikrim;
Budur sebep ki, en âsûde nevha-i şi'rim
Verir sadâsını, bir gizli mevc-i pervâzın." (En Ferahlı Günüm, s. 383)

Sonbaharda yaprakların dökülmesini rüzgârın haşin darbesine bağlayan şair, doğal bir tabiat olayını güzel bir sebeple izah eder ve hüs-n-i ta'lil sanatı yapar. Rüzgâr, yaprak ve güneşin insan gibi düşünüldüğü şiirde, güneş, yaprakların matemiyile dalga geçen, onları küçümseyen, hor gören birisi gibidir.

"Anîf darbe-i kahryla, bād-ı bî-insâf
Birer birer düşürür dallarından evrâkı,
Tulû' eden güneşin her nigâh-ı işrâkı
Eder zavallıların mâtemiyile istihfâf." (Enîn-i Gam, s. 389)

Gün doğumu esnasındaki tabiatta görülen belli belirsiz görüntü sanki yerden göğe yükselen anlamsız ve şaşkın/belirsiz bir titreyiş gibi tahayyül edilmiştir:

"Güneş ba'zen yakar fevka's-semâ bir şem'a-i beyzâ
Ervâh-ı zerrâta;
Zemînden yükselir bir lerziş-i mebhût u bî-ma'nâ
Semâvâta." (Mîhr-i Zemherîr, s. 405)

İlkbahar mevsiminde güneşin doğuşunun tasvir edildiği şiirde, şair derenin yüzeyine akseden söğütlerin görüntüsünü ağlamaklı bir titreyiş gibi tahayyül eder. Güneş burada kucaktaki bir çocuğa benzetilmiştir. Pamuk gibi bulutlar kararsız bir kucak gibidir. Kararsız kucak tamlaması bulutların güneşin doğuşu sırasındaki görüntüsü sebebiyle kurulan ilgiyle açıklanabilir. Yeni doğan kızıl güneş, hareket hâlindeki beyaz bulutların arasından ara ara yüz göstermektedir:

"Yosunlu bir derenin sath-ı mevce-dârında

Söğütlerin asabî ihtizâz-ı giryânı;

Pamuk bulutların âgûş-ı bî-karârında

Henüz doğan güneşin ihmîrâr-ı uryânı." (*Aşk ve Firâk*, s. 412)

Konuşma üslubunun hâkim olduğu şu satırlarda şair, sevgilisini bir an görmese yahut onu kaybetse dünyasının kararacağını düşünür. Sema ve güneş, kapanan bir kapı gibidir. Kapı kapandığında etraf kapkaranlık olacaktır. Bu duruma bir alışma çaresi arayan vücut, sonunda bir çare bulsa dahi güneşle, semalarla beslenen yaralı ruhu bu karanlığa alıştırmak mümkün olmayacaktır. Şair istifhamın imkânlarından faydalanarak söylemek istediğini, okuyucuya onaylatarak, daha etkili bir biçimde dile getirmiştir. Şiirde güneş ve semaların şairin ruhunu besleyen bir gıda gibi düşünülmesi de dikkat çekicidir:

"Sen olmasan... Seni bir lâhza görmesem yâhut,

Bilir misin ne olur?

Semâ, güneş ebediyyen kapansa, belki vücut

Bu leyl-i serd ile bir çâre-i teennüs arar,

Ve bulur;

Fakat o zulmete mümkün müdür alıştırmak

Bütün güneşle, semâlarla beslenen rûhu,

Bu rûh-ı mecrûhu?..." (*Sen Olmasan*, s. 421)

Sırlar gecesi şuh ve renkli güllerle, güneşlerle, emellerle süslü bir kadın olarak düşünülmüş, gece ile güneş gibi bir araya gelmeyecek tezatlıklar bir arada kullanılmıştır. Bu özelliklere sahip olan "leyl-i serâir" sanatın göz alıcı, ışıklı sihriyle ilişkilendirilmiştir:

"Bir leyl-i serâir ki bütün şûh u mülevven

Güllerle, güneşlerle, emellerle müzeyyen!" (*La Dans Serpantin*, s. 442)

İkinci Tesadüf'te şair, güneşi sevgilisinden ayrılan birisinin veda ederkenki hâline benzetmiş ve veda ile güneşin batışı arasında bir ilgi kurmuştur. Gün batımında ufukta görünen sis ve bulanıklık, sevdiğine veda eden birinin rikkatle titreyişi gibi düşünülmüştür:

"Güneş ufukta bu hâk-i sefile bir ebedî
Vedâ eder gibi rikkatle ihtizâz ediyor," (*İkinci Tesadüf*, s. 450)

Tevfik Fikret'in *Son Tesadüf* ve *İkinci Tesadüf* şiirleri, bir kadına duyduğu ilgi üzerine kaleme aldığı, aşk ve ahlak arasında kaldığı, yaşanmış duyguları anlattığı şiirlerdir (Kaplan 1998: 75, 115). *Son Tesadüf*'te muhatabından beklediği ilgiyi göremeyen Fikret'e, güneş adeta kendisiyle alay eden biri gibi görünmektedir:

"Evet, o geçti, o hem bakmadan geçip gitti;
Güneş de, şimdi açılmış ufukta hande-nümâ,
Eder gibiydi uzaktan benimle istihzâ..." (*Son Tesadüf*, s. 451)

Bir bayram sabahı ev halkının erkenden uyanıp bayram sevinciyle hareket etmesinden bahsedilen şiirde güneş, annesinin kucağında uyuyan bir çocuğa/ bebeğe; fecir de güneşi yani yavrusunu kucağında uyutan bir anneye benzetilmiştir:

"Güneş uyur daha âgûş-ı fecr-i evvelde;
Büyük küçük bütün evlerde halk hep bîdâr.
Bir ihtilâc-ı meserretle şimdi hep belde
Eder çocuk gibi şûrîde neş'eler izhâr..." (*Sabâh-ı İd*, s. 486)

Yağmurlu bir gün batımında tabiata bakan şairin hislerine tanıklık edilen şu mısralarda yağmurun son değerli damlalarının döküldüğü ve güneşin battığı görülür. Gurup vaktinde etraf; pembe, mavi ve leylak rengindedir. Bu manzara şair için gölgeler içinde vakarıyla yürüyen güzel bir kadını anımsatmaktadır. Güneşin batışı, vakur ve güzel bir kadının gölgeler içindeki hareketi, yağmur sonrası gökyüzündeki bulutların dağılması ve son yağmur çisilteleri de ufukta parçalanan, yırtılan bulutlardan yeryüzüne serpilen safiyet cevheri gibidir:

"Döküldü son katarât-ı semîne-i rahmet;
Güneş gurûb ediyor penbe, mâî, leylâkî
Zılâl içinde, güzel bir kadın vekârıyla;
Ufukta parçalanan, yırtılan bulutlardan

Zemîne serpiliyor bir esîr-i sâfiyyet;" (*Şehîdlikte*, s. 487)

Şehîdlikte isimli şiirde gün batımında bir tabiat manzarası resmedilmiştir. Etraf sanki uyuyor gibi, çok sessizdir. Karşıdaki sahilden küçük titrek parıltılar esrar içinde aksetmektedir. Güneş ufukta parlayıp sönerek gökyüzünde kâh gülücükler kâh açılan çiçek imajları oluşturmaktadır. Şaire gün batımı sırasındaki renk cümbüşü gülücükler ve çiçekler gösterirken karşı sahildeki titrek parıltılar esrarengiz bir hava vermektedir. Veznin duraklarına uygun okunduğunda ikinci tefilenin "esrâr" kelimesinin "esrâ" hecesinde tamamlandığı "r" sesinin ulama ile takip edilen heceye bağlandığı görülür. İkinci tefilenin "râ" hecesindeki uzun "â" sesi ve ulama yapılan "r", sessizliği ve gizemi destekleyen bir hususiyet arz etmektedir. Bu hâle eşlik eden "r" ve "s" sesleri anlatılmak istenen durumu işittirir gibidir:

"Civâr uyur gibi; esrâr içinde aksediyor

Küçük, acül iki üç lem'a karşı sâhilden;

Güneş kemîn-i üfûlünde parlayıp sönerek

Fezâda gösteriyor handeler, tezehhürler;" (*Şehîdlikte*, s. 487)

Şairin yürürken etrafında gördüklerinin ruhunda duygusal izdüşümlerini gördüğümüz "*İzler*" şiirinde; minbere yükselen biri/bir şey gibi düşünülen yolun yokuş yukarı görüntüsü göz önünde canlanır. Yolun etrafında heybetli mezarlar vardır. Güneş gökyüzünde gülümseyen, sıcacık bir insan imajıyla bulunmaktadır. Adeta gidiş ona doğru bir yükseliştir. "Fe'ûlün fe'ûlün fe'ûlün fe'ûl" kalıbında olan ilk iki dize, üçer adımlık aralarla merdivene çıkışı gösterirken son tefile iki ayağın bir araya gelişini anlatır gibidir. Şair için yeryüzünde gördükleri ölümü/ümitsizliği hatırlatırken gökyüzüyle güneşin umudu ve öteyi simgelediği düşünülebilir:

"Bu yol böyle sâitti bir minbere:

Cevânib mehâbetli bir makbere,

Fezâsında al bir güneş mübtesimdi..." (*İzler*, s. 525)

Kendi neslini melal içinde çürüyen insanlar gibi düşünen Tefik Fikret; gençleri, geleceğin güneşleri olarak görür ve onların uyanmasını arzu eder. Bu sebeple geleceğin gökyüzünde doğacak güneşler onun için umudu, kurtuluşu ve neşeyi simgeler:

"Hayâta neş'e güneştir, melâl içinde beşer,

Çürür bizim gibi... Siz, ey fezâ-yı ferdânın

Küçük güneşleri, artık birer birer uyanın!" (*Sabâh Olursa*, s. 528)

Rücû şiirinde "muhît-i teceddüd" ve "leyl-i menhûs" anlam öbekleriyle iki dönem karşılaştırılır. "Leyl-i menhûs", istibdadı; "muhît-i teceddüd" ise meşrutiyeti yani hürriyeti temsil eder. Şair istibdadı "sis ve zül" kavramlarıyla; meşrutiyeti "safa ve vakar"la nitelendirir. Burada *Sis* şiirine de bir gönderme söz konusudur. Birinci ve dördüncü dizelerin son tefileleri "fa'lün" olacak biçimde diğerlerine göre birer hece eksikle okunmuştur. "Hûsun" ve "kın var" okumalarındaki sese dikkat edildiğinde; ilkinde nefret, ikincisinde ümit ve yükseliş hissettirilir. Meşrutiyet temiz/saf bir güneşin birden doğuşu gibi düşünülürken güneşin şiirde saflığı ve hürriyeti simgelediği görülür:

"Sen, ey muhît-i teceddüt, o leyl-i menhûsun
Seninle nisbeti yok; sen şerefisin, ulusun.
Ne sis yüzünde, ne zül; bilakis, safâ vü vakar;
Doğan güneş gibi sâfi bir infilâkın var." (*Rücû*, s. 548)

Ne kadar kararsa da güneş ışığının asla sönmeyeceği, bu sebeple hep güneş dönük olmak, ona bakmak gerektiği ifade edilen *Millet Şarkısı*'nda güneşin karanlığın karşısına dikilen bir aydınlık/ışık simgesi olarak umudu, şairin hayal ve beklentilerini temsil ettiği söylenebilir. Şiirin tamamına bakıldığında cehlin, zulmün ve kahrın karanlığı temsil ettiği görülür. Güneş bunların üzerine doğarak onları yok edecektir. Her zorluğun, kötülüğün sonunda yok olacağı ümidi de şiirde "her gecenin gündüzü vardır" ifadesiyle verilir:

"Göz yumma güneşten, ne kadar nûru kararsa
Sönmez ebedî, her gecenin gündüzü vardır." (*Millet Şarkısı*, s. 554)

Âveng-i Şühûr -5-'te temmuz güneşinin sıcaklığı ile cehennem ateşi arasında kurulan ilgi dikkat çekicidir. Tepenin yanında kaynamakta olan güneş, ateşinin ışığını yaymaktadır. "Nîrân"ın ateş ve cehennem manaları düşünüldüğünde "nîrân" ile "pür-feverân"ın anlamca birbirini tamamladığı ve temmuz güneşi ile cehennem ateşinin sıcaklık olarak eşdeğer kabul edildiği fark edilir:

"Semt-i re'sinde güneş pür-feverân
Ediyor neşr-i şua-ı nîrân." (*Âveng-i Şühûr -5-*, s. 586)

Şair sevdiğinin yüzüne bakıp gözlerini kapadığında gözünün önündeki siyah manzarada kıvılcımların uçtuğunu görür. Burada parlak bir nesneye baktıktan sonra kapanan gözün önünde oluşan kıvılcım misali ışık parçalarından söz edilmektedir. Güneşi açılan bir nesneye benzeten şair, sevgilinin yüzünde birden fazla güneş açtığını; yani çok parlak bir yüzü olduğunu ima eder. Aşığın uyanıklığı öncesinde sevgilinin yüzünün güneşleri açar. Burada uyku-gece, uyanık olma-güneş arasındaki ilgi ihsas ettirilmiş olmalıdır. Şiirin başında bir dem gözünü kapatan aşığın sonunda gözünü açtığı fark edilir:

"Bakıp cemâline bir dem yumunca gözlerimi
Şihâblar uçuşur manzar-ı siyâhımda;
Yakar fûrûğ-ı nigâhın zalâm-ı ahterimi,
Yüzün güneşler açar piş-i intibâhımda." (*Eş'âr-ı Muhabbeten*, s. 613)

Adından da anlaşılacağı üzere bir yaz tablosundan hareketle kaleme alınan *Bir Yaz Levhası*'na Tefik Fikret'in tablodan hareket etmenin yanında kendinden de pek çok şeyler kattığı görülür (Kaplan 1998: 116). Tablo altı olarak yazılan şiirde güneşin bakışının ışığıyla eşyanın renginin eridiği ifade edilirken yaz mevsimindeki sıcaklık anlatılmak istenir. Gözündeki ışıktan söz edilen güneşin bir insan gibi düşünüldüğü görülür. Bakışındaki ışıkla/ateşle eşyanın rengi erimektedir. Bu durumda eşyanın rengi eriyen bir maddeye teşbih edilir. Yaz sıcağında uzaklara bakan şair, toprağın siyahıyla denizin yüzeyindeki gümüş renginin birbirine karıştığını söyler. Burada sıcak bir günde uzakları seyreden birinin gördüğü serap, denizle toprağın birleşiyormuş gibi olan görüntüsünü resmeder:

"Güneşin şu'le-i nigâhıyla.
Erir elvânı sanki eşyânın;
Karışır toprağın siyâhıyla
Reng-i simîni sath-ı deryânın." (*Bir Yaz Levhası*, s. 631)

Hayâl-i Zâir'de güneşin batışı, veremli genç bir hastanın ölümüyle eşdeğer görülmüştür. Güneş batınca ölüm rengi olarak görülen zulmet çökmektedir. Tefik Fikret'in gün batımını duygu dünyası çerçevesinde şiire aksettirdiği fark edilir: Akşam karanlığı ölüm rengindedir, karanlığın ortalığı kaplaması sisin çökmesiyle düşünülmüş, sis rengi ile ölüm arasında bağlantı kurulmuştur. Güneşin batışı da ölümü hatırlatmaktadır. Veremli bir taze benzetmesi güneşin batışı ile ölümü özdeşleştirmemize sebep olurken akşam karanlığının

"reng-i memât/ölüm rengi" ile nitelendirilmesi bu çağrışımı pekiştirir. Buradan hareketle güneş ışığının hayatı ve canlılığı temsil ettiği sonucuna da ulaşılabilir:

"Gurûb edip de güneş bir veremli tâze gibi
Çökünce mağribe reng-i memât olan zulmet;" (*Hayâl-i Zâir*, s. 634)

Hurşid

Hurşid, *Rübâb-ı Şikeste*'de "eşi'a" ve "şu'le" kelimeleriyle oluşturulmuş tamlamalarla iki kez karşımıza çıkar. Hurşid kelimesinin Tevfik Fikret için umut ve mutluluğu temsil ettiği söylenebilir.

Savaşa giden askerlerden söz eden *Hasan'ın Gazâsı*'nda neşe ve sevinçle dans eden asker bölüğünün yola çıkışı anlatılır. Bölük, ümitle gülen alınlarındaki parlak güneş ışıklarıyla gönüllü olarak yola koyulur. Buradan şairin savaşa giden asker bölüğüne güvendiği, onların başarılı olacaklarına dair umut taşıdığı sonucu çıkarılabilir. "Furûzân eşi'a-i hurşid" ifadesinin umudu ve kurtuluşu simgelediği söylenebilir:

"Ve bir ketîbe-i raksân-ı sûr u neş'e gibi
Gönüllüler yola doğruldu, handekâr-ı ümîd;
Alınlarında furûzân eşi'a-i hurşid." (*Hasan'ın Gazâsı*, s. 348)

Yaşadığı muhitten bunaldığını, mekâna sıkışıp kaldığını hisseden şairin soğuk bir gecede biraz güneş ışığına ve terk edilmiş kadehte yenilenme sevincine ihtiyacı olduğu hissedilir. Burada soğuk gecenin şair için bir ümitsizliği ve metruk sâgar/ terk edilmiş, bir kenara atılmış kadehin eski günlere özlemi simgeler. Ümitsiz, soğuk bir gecede biraz güneş ışığı ve metruk kadehe yeniden bir içecek konması ümidi, şairi yekpare bir taş parçası gibi sıkı bu muhitten kurtaracaktır. Biraz kelimesinin tekrarı şiire hem ahenk hem de duyguya nicelik katmıştır. Soğuk gece şair için ümitsizlik, "şu'le-i hurşid" ise umut ve mutluluktur:

"Biraz bu leyle-i sermâye şu'le-i hurşid.
Biraz bu sâgar-ı metrûke neşve-i tecdîd;
Muhîtimin beni yek-pâre seng-i hâre gibi
Sıkıp erittiği demler... Biraz mecâl-i ümîd!" (*Biraz Ümîd*, s. 511)

Mihr

Mihr kelimesinin "mihr-i âteşin-i Irâk, mihr-i hakikat, mihr-i tâbân, mihr-i nevbahâr ve mihr-i pür-âteş-i temmûz" tamlamalarıyla beş kez kullanıldığı görülür. Bunlardan ikisi mevsimsel, biri mekânsal kullanım iken biri sıfat tamlaması, diğeri soyut bir imge olarak karşımıza çıkar.

Fuzûlî'nin gözlerinde Irak'ın yakıcı güneş ışığının görüldüğü ifade edilirken gözler, güneşin ışınlarını yansıtan bir mekân olarak düşünülür ve Mecnun ile Fuzûlî arasında bir ilgi kurulur. Dudak titreyişi, ayrılık acısına bağlanırken hazin ve dalgın bakış ile sevdalı yüz, aşk acısı çeken Mecnun'u anımsatır:

"Gözünde şu'le-nümâ mihr-i âteşin-i Irâk,
Bakışlarında hüveydâ hazîn bir istiğrâk,
Dehâya nâsiye-i sâfî merkez-i işrâk,
Soluk dudakları pür-lerziş-i sürûd-ı firâk...
Eserlerinde bu sevdâlı çehredir zâhir,
Bu çehre bence Fuzûlî'ye pek münâsibdir." (*Fuzûlî*, s. 565)

Hakikatin bir güneş gibi düşünüldüğü *Şi'r-i Perîşân*'da insanın tezaudına dikkat çekilmiştir. Hakikat güneşi; aczin ve emelin birliğinden vücut bulduğu gibi perişan bir kalbin külünden ortaya çıkan mürekkepten de alev/ışık saçmayı diler. Acz ve emel, hayal ile hakikat arasında sıkışan insanı hatırlatır. Şiirin devamında bu anlatılanların aslında şairin şiir yazma sırasındaki hâli, ortaya çıkanların ise onun perişan şiiri olduğu görülür. Bu noktada hakikat güneşiyle şiiri yazarken/ eser yaratırken şairin yaşadığı durum/ikilem anlatılmak istenir:

Diler mihr-i hakikat şu'le-rîz olsun midâdından;
Tecessüm eylemiş aczin emelle ittihâdından.
Zuhûr etmiş veyâ şûrîde bir kalbin remâdından..." (*Şi'r-i Perîşân*, s. 601)

Güneş batınca oluşan renk cümbüşünü şair, "şu'le şu'le elvân" tamlamasıyla anlatmak ister. Bu renk ve ışık cümbüşü bir süre sonra tek parça bir karanlık şeklini alır. Şair, akşam vaktinin bu hâlini sanki göklerin önünden çekilişi ve toprağın mezardan nişan verişi gibi algılar. Karanlıkta toprak onun için mezarları, akşamın karanlığı ise göklerin önünden çekilen bir perdeyi anımsatır. Akşam vaktinin burada üzüntü ve hüznü çağrıştırdığı görülür:

"Bir kerre batıp da mihr-i tâbân
Kaldıkça bu şu'le şu'le elvân
Yek-pâre karaltıdan ibâret;

Güyâ çekilir önümden eflâk,
Makberlerden nişan verir hâk..!" (*Tulûa Karşı*, s. 608)

Yağmur sonrası ortaya çıkan bahar güneşinden söz edilen *Ey Kız*'da ufuklara hazin hazin parıltılarını döken güneş, sanki etrafı sulayan bir insan, ışınları da su gibi düşünülmüştür. Güneş ışınlarının hazin hazin ikilemesiyle nitelenmesi de şairin duygu durumunun şiirdeki yansımasıdır. Burada çiçek ve onun şekliyle bir kızın gülüşü arasında kurulan bağlantı da dikkat çekicidir. Güneş, bahar mevsimindeki tabiat tasviri içinde karşımıza çıkar:

"Rahmet biter, bulut dağılır, mihr-i nevbahâr
Âfâka lem'a-rîz oluyorken hazîn hazîn,
Eyler çiçeklerin biri bir hande-âşikâr
Sen ol handesin." (*Ey Kız!*, s. 627)

Temmuz güneşinin sürekli kıvılcım saçan bir ateş gibi düşünüldüğü *Bir Yaz Levhası*'nda çayır, çimen gibi ortalıkta ne varsa hepsini yaktığı hayal edilir. "Ateş, mihr, şerâre-fiken, şua ve yakıyordu" ifadeleriyle anlamca birbirini tamamlayan kelimelerin bir arada kullanımı güneş çevresinde yakıcı bir ateş imajı oluşturmuştur:

"Yine mihr-i pür-âteş-i temmûz
Olarak muttasıl şerâre-fiken,

Yakıyordu şua'ı ortalığı;
Ne çayır vardı yanmadık ne çemen." (*Bir Yaz Levhası*, s. 632)

Şems

Şems, *Rûbab-ı Şikeste*'de dört defa kullanılmıştır.

Şair kendisinin garip fitratını çöldeki seyyaha benzetir. Seyyahla benzerliği, güneşin yakıcı ışıklarının seyyahın gözlerindeki elvanı yakması sebebiyle selamet/kurtuluş imkânının kalmamasıdır. Şiirde seyyahın gözleri bir muma benzetilirken gözünün rengi de mumun alevi gibi düşünülmüştür. Uçsuz bucaksız bir çölde yakıcı güneş ışığından başka bir şey görmeyen seyyah için nasıl ki kurtuluş ümidi yoksa şair için de garip fitratının hüznü yüzünden selamet imkânı mevcut değildir:

"Şu hazîn fitrat-ı garîbemle
Ben o seyyâha benzerim ki mehîb

Çölde şemsin şuâ-ı sûzânı

Yakarak gözlerinde elvânı,

Görmez artık selâmet imkânı;" (*Sahâyif-i Hayâtımdan*, s. 363)

Büyük İkramiye'de para, emel parelerinin güneşi olarak görülür. Ağzına kadar dolu tan vaktinin alev renkli kâsesinin yüzünde geleceğin gülümsediği ifade edilirken para, bir insan gibi düşünülür. İnsanın arzu ve isteklerinin yeryüzündeki tüm varlıklar gibi düşünüldeğü yerde para onların üstüne doğarak emellerini gerçekleştirecektir. Güneş şiirin devamında tan vaktinin alev renkli kâsesi olarak tasvir edilirken bu hâliyle de âtinin onun yüzünde tebessüm ettiğü yani parlak bir gelecek vaadi taşıdığı ima edilir:

"Para... Ey şems-pâre-i âmâl,

Ey güzel ma'den... Oh, ey leb-rîz

Kise-i şu'le reng-i fecr-âmîz,

Gülüyor gül yüzünde istikbâl!" (*Büyük İkramiye*, s. 507)

"Ey şems-i münîr/parlak güneş" diye hitap edilen güneş, *Tulûa Karşı*'da bir insan gibi düşünülür. Onun doğuşuyla tabiatın yüzünün aydınlandığı, kâinatın gülücüklerle dolduğü ve onun mağrur yüzü var oldukça kâinatın hep güleceğü ifade edilir. Şiirde tabiat, kâinat ve güneşin insan gibi düşünülmesi dikkat çekerken tabiata bakan şairin güneşin hep doğacağına duyduğü umut sebebiyle iyimser bir bakış açısına sahip olduğü söylenebilir. Ona göre güneşin doğuşu, tabiata ve kâinata mutluluk getirecektir:

"Ey şems-i münîr! Kim zuhûrun

Tenvîr ile çehre-i hayâtı

Pür-hande kılar şu kâinâtı;-

Oldukça likâ-yı pür-gurûrun" (*Tulûa Karşı*, s. 608)

"Ey büyük/muazzam yıldız" diye hitap edilen ve bütün âlemi canlandıracağı söylenen güneş, *Tulûa Karşı*'da ölümsüzlük ışığının gözü olarak kabul edilir ve onun canlılar için hayat kaynağı olmasına gönderme yapılır. Güneş var olduğü sürece insanlar, tabiat, dünyadaki tüm canlılar yaşayacak ve neslin devamı/bekası sağlanacaktır. Bir insan gibi düşünölen güneş, bakışındaki bereketle bu viran yeri yani dünyayı her zaman ihya edecektir. Gün ışığının dünyayı canlandırdığı ve dirilttiğü gerçeğine gönderme yapılan şiirde bu durumun inkâr edilemez bir gerçek olduğü vurgulanır. Onun sevincinin cihanı

neşelendirdiği ve safa ışığının kaynağı olduğu ifade edilirken güneşin dünya ve oradaki canlılar için ne kadar önemli ve değerli olduğu bir sohbet havasında anlatılır:

Ey şems, ey kevkeb-i muazzam!
Sen dide-i rûşen-i bekâsın;
Feyz-i nazarın kılar, müsellemler,
İhyâ bu harâbe-zârı her dem;
Bir menba-ı şu'le-i safâsın;
Eyler şevkin cihânı hurrem..." (Tulûa Karşı, s. 609)

SONUÇ

İnsanoğlunun dünyaya geldiği andan itibaren dünyası tanınması, hayatını düzenlemesi hep güneşe göre şekillenmiştir. Bu sebeple güneş, her zaman insan düşüncesinde ve eserlerinde önemli bir yer edinmiştir. Divan şiirine baktığımızda güneş imgesi genellikle saray istiaresi içerisinde görünürde hükümdarı, sevgiliyi simgeler. Tanzimat ile birlikte güneş imgesinin edebiyatta değişmeye ve dünyevileşmeye başladığı fark edilir. Edebiyât-ı Cedîde anlayışı çerçevesinde güneşin bir levha şeklinde tabiat manzarasıyla ve sembollerle işlendiği görülür.

Edebiyât-ı Cedîde topluluğuna mensup olan Tevfik Fikret'in şiirlerinde çoğunlukla karamsarlık duygusu hâkimdir. Tabiata duygularıyla bakan şairin onu kendi duygusu çerçevesinde anlamlandırdığı, tabiatı adeta tablo hâline getirdiği görülür. Onun tablo şeklindeki şiirlerinde güneş imgesi önemli bir yer tutar. Şair, "güneş"i âfitâb, hurşid, mihr ve şems gibi eşanlamlılılarıyla birlikte kullanır; bunlar etrafında anlam ve imaj dünyaları oluşturur. Şiirlerinde güneş, batışıyla ölümü çağrıştırırken bereketiyle toprağı canlandıran hayat kaynağıdır. Gün doğumunda sis örtüsüne bürünen, al yanaklı bir kadın imajıyla karşımıza çıkar.

Hurşid kelimesi etrafında oluşturulan imajlarda güneşin umut ve mutluluğu simgelediği fark edilmiştir. Daha çok güneş ışığıyla öne çıkan anlam öbeklerinde hurşid, şairi muhitin baskısından uzaklaştıran, kurtaran bir şahsa bürünmüştür. Ayrıca Irak gibi belli bir mekânın sıcaklığını gözler önüne sermek isterken güneşin ışığı ve yakıcılığı arasında bağlantılar kurulmuştur. Hakikat gibi soyut kavramlar, güneşle ilişkilendirilerek benzetmelerden yararlanılmıştır. Güneşin batışından bahseden şiirlerde, akşam vaktinin ve karanlığın ölümü hatırlattığı; hüznün, üzüntü gibi duyguları uyandırdığı görülür.

Tevfik Fikret, güneş yanında güneş ışığının yansımalarından da yararlanmış güneşin tabiattaki akislerini çeşitli imge ve benzetmelerle ilişkilendirmiştir. Güneş ışığının ağaçların arasından aksetmesini yağmur damlalarının saçılması olarak nitelenmesi, buna örnek olarak gösterilebilir. Tevfik Fikret, hüznünü zaman zaman güneş ışığına da yansıtmıştır. Güneşin bazı mevsimlerdeki görüntüsünden hareketle çeşitli anlamsal bağlar kurmuş; güneşin sıcaklığı ile cehennem ateşinin yakıcılığını birbirine eşdeğer görmüştür. Bazen de güneşin canlılar için hayat kaynağı olduğunu vurgulayıp güneş ışığının toprağa can vermesi ve bereketlendirmesini öne çıkarmıştır.

Tevfik Fikret, güneşi duygu durumuna ortak etmiştir. *Rübâb-ı Şikeste*'de güneş; şair için çoğunlukla umut, mutluluk ve kurtuluşu bazen de imkânsızlığı, yakıcılığı, hayatiyeti ve bereketi temsil etmiştir. O, kendi yaratılışı ile güneşin görüntüsü ve ısısı arasında bağlantı kurarak onun çöldeki yakıcı ışığıyla kendi garip fitratındaki imkânsızlığı dile getirmiştir. Bazı şiirlerinde ise güneşi mevsimsel zaman içerisindeki görünümüyle anlamlandırdığı ve kendi duygu durumunu ona aksettirdiği görülmüştür.

Bu çalışma Tevfik Fikret'in şiirlerinde güneş etrafında oluşturulan anlam ve imaj dünyasını ortaya koymayı, şairin güneşe yüklediği anlam ve hayalleri ortaya koymuştur.

KAYNAKÇA

- Akay, Hasan (1998). *Servet-i Fünun Şiir Estetiği*. İstanbul: Kitabevi.
- Erdoğan Çeltik, Seher (2022). "Rübâb-ı Şikeste'de Melâl". *Gazi Türkiyat Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, S. 30, s.113-135.
- Erdoğan Çeltik, Seher (2022). "Tevfik Fikret'in Kederi". *Turkish Studies-Educational Sciences*, S.17, s.523-539.
- Erdoğan Çeltik, Seher (2022). "Tevfik Fikret'in Şiirlerinde Hüzün". *Türklük Bilimi Araştırmaları*, S.51, s.101-117.
- Kaplan, Mehmet (1998). *Tevfik Fikret*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Karabulut, Mustafa (2015). "Tevfik Fikret'in ve Cenap Şahabettin'in Şiirlerinde Melankoli". *Turkish Studies*, Volume 10, Issue 2, 507-520.
- Okay, Orhan (1990). *Sanat ve Edebiyat Yazıları*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Polat, N. Hikmet (2021). *Tevfik Fikret Bütün Eserleri Eleştirel Basım*. Ankara: Yapı Kredi Yayınları.
- Tanpınar, Ahmet Hamdi (1997). *19'uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: Çağlayan Kitabevi.